

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Een uitgebreide en generieke ontleding en categorisering van menselijke macht als concept

Karen Mogendorff*

Reinoud Bosch, *Power: A conceptual analysis*. The Hague: Eleven International Publishing, 2016, 430 pp., ISBN 978-94-6236-680-0, € 56,50.

In de uit 323 pagina's bestaande publicatie *Power: A conceptual analysis* ontleedt Reinoud Bosch het machtsconcept zoals dat gebruikt wordt in de sociale wetenschappen. Zijn doel is om een relatief complete, holistische en systematische analyse van het machtsbegrip te presenteren op basis van een kwalitatieve, interpretatieve methode. Daarnaast wil hij geen specialistische, maar algemene analyse geven van het machtsbegrip. Macht definieert Bosch nogal breed als 'the relative ability to affect or receive' (p. 4).

Al vrij snel wordt duidelijk dat Bosch zich beperkt tot de macht zoals die beoefend wordt door mensen als individu dan wel als collectief. Ideeën en objecten zijn in Bosch' analyse primair machtsbronnen die door mensen individueel of samen met anderen ingezet kunnen worden en niet entiteiten die zelf over *agency* beschikken, zoals de niet-menselijke actoren – *actants* – in Bruno Latours actor-netwerk-theorie die wel hebben (zie ook Latour, 1996).

De rationale en toepassing van de kwalitatief-interpretatieve methode die Bosch hanteert, worden toegelicht in hoofdstuk 2. Deze bestaat uit de volgende stappen (p. 20-21):

- het zo goed mogelijk afbakenen van het machtsconcept van andere concepten op basis van bestaande preconcepties;
- het bestuderen van preconcepties en ze vergelijken en categoriseren;
- het selecteren en ontwikkelen van theoretische, empirische en conceptuele claims die gerelateerd lijken te zijn aan het centrale concept en die relevant, plausibel en accuraat ogen; claims worden gecategoriseerd door ze onderling en met bestaande preconcepties te vergelijken. Conceptualisaties worden aangepast indien relevant. Deze derde stap resulteert in categorieën die bestaan uit conceptuele, theoretische en empirische claims;
- het onderscheiden en ontwikkelen van relaties tussen claims en categorieën; synthese door het verwijderen of samenvoegen van categorieën, claims en relaties die minder relevant of plausibel lijken dan andere;
- het testen door middel van vergelijking met andere bestaande conceptuele, theoretische en empirische claims;

* Dr. Karen Mogendorff is antropoloog, communicatiewetenschapper en discursief psycholoog. Haar onderzoek richt zich voornamelijk op burgers met een beperking en op professionalisering, expertise en inzet van (ervarings)deskundigheid in interacties tussen groepen die verschillen in macht en status. In haar werk combineert ze veelal kwalitatieve methoden uit verschillende disciplines. E-mail: kmogendorff@hotmail.com.

- de herhaling van het proces totdat de uitkomst voldoet aan zijn doel;
- herhaal het gehele proces wanneer dat relevant lijkt, bijvoorbeeld naar aanleiding van nieuwe informatie.

Wat me opvalt aan dit stappenplan, is dat het procedureel van aard is. Bosch expliciteert niet de criteria die hij gebruikt heeft om te bepalen of een claim of relatie relevant is en hij gaat ook niet in op de gehanteerde categoriseringssystematiek. Het overgrote deel van het boek presenteert de uitkomst van het stappenplan in zijn geheel; resultaten worden niet per stap beschreven. De gemaakte keuzes zijn daardoor moeilijk te volgen voor de lezer, wat ik als kwalitatief, interpretatief onderzoeker jammer vind, omdat de analyse hierdoor minder gemakkelijk te beoordelen is.

In hoofdstuk 3 introduceert Bosch de zes hoofdcategorieën van macht die hij onderscheidt op basis van zijn interpretatieve analyse, zoals overzichtelijk opgesomd in onderstaande tabel (p. 37-38 in het boek). De zes onderscheiden hoofdcategorieën worden besproken en nader ingevuld in de hoofdstukken 4 tot en met 9.

Table 3.1 *A concise overview of the concept of power (p. 37-38)*

The concept of power	Includes
Powerstructures	Sources and means of power, powerbases, powercapacities, types of powerstructures, forms of power
Personal agency	Human goals and values, emotions, decision-making, intentions, actions, personality, environment, effectiveness, behavior episode schemas
The exercise of power over others	Social control: force, coercion, manipulation (inducement, divide and conquer, cooptation, coalition formation, heresthetic, agenda control, voting, the manipulation of dimensions, deceit, rhetorics, the use of authority, delegation, participation, willingness to obey, countervailing power, conflict Legitimation: discourse, ideology, theories, myths, beliefs, symbols, rituals, rules, actions, undermining of legitimacy Social influence: through perceptions, emotions, motivations, behavior, or cognitions, propaganda, rituals, charismatic periods, group-oriented techniques, resistance
Powereffects	Types of powereffects, active or passive, intentional or unintentional
Situations, fields, strategies, interactions and scenarios	Situations, fields, strategies, interactions (communication, coordination, cooperation, imitation, competition, bargaining, exchange, resistance, struggle, conflict), scenarios
Collective agency	Activity flow: formal organization, informal organization, roles Flow of members: staffing, career development, education Rewards Governance: social control, legitimation, socialization Stratification Members Management systems

De auteur geeft aan dat de verschillende onderscheiden categorieën of elementen van macht niet op zichzelf staan, maar met elkaar zijn verbonden. Die onderlinge, complexe relaties worden niet volledig uitgewerkt in het boek. Hierdoor is er wellicht minder aandacht voor het gegeven dat mensen zelden naar believen machtsmiddelen kunnen inzetten om een bepaald doel te bereiken – veel hangt af van vigerende sociale en culturele praktijken waartoe actoren zich op een of andere manier moeten verhouden. Ideologie bijvoorbeeld is in Bosch' tabel een legitimatie-instrument en onderdeel van de hoofdcategorie 'machtsuitoefening over anderen'. Een actor kan natuurlijk een ideologie gebruiken om de bestaande machtsverdeling en -uitoefening te rechtvaardigen, maar dit laat onverlet dat ideologie meer is dan een instrument en machtsuitoefening altijd in een bepaalde sociaal-culturele context plaatsvindt. Ideologie motiveert mensen veelal om het handelen van anderen te willen beïnvloeden in een richting die aansluit bij de ideologie. Dit roept de vraag op of mensen de regie voeren over de ideologie of erdoor beheerst worden. Complicerende factor daarbij is dat ideologieën een publiek karakter hebben: iedereen kan ideologie gebruiken om zeer diverse doelen na te streven. De geschiedenis leert dat ideologieën vaak een andere invulling krijgen in de dagelijkse werkelijkheid dan de bedenker voor ogen stond. Meer algemeen vind ik dat Bosch' categorisering te weinig aandacht schenkt aan het gegeven dat het proces van beïnvloeden en beïnvloed worden vaak anders uitpakt dan bedoeld en onvoorziene effecten kan hebben. De gehanteerde categorisering van macht gaat niet in op het vermogen van ideeën, dingen of de natuur zelf om invloed uit te oefenen op het handelen van mensen, hoewel zijn definitie van macht dit niet uitsluit (in de definitie staat niet aangegeven wie of wat macht uitoefent). Dat vind ik een gemiste kans; het machtshandelen van mensen vindt immers plaats tegen de achtergrond van bestaande verhoudingen, ideologieën en discoursen in een specifiek ecosysteem. Daarnaast is de gehanteerde categorisering met al haar subcategorieën dermate uitgebreid dat het erg moeilijk wordt om in één boek aan alle onderlinge relaties tussen elementen voldoende aandacht te besteden.

De resultaathoofdstukken bestaan uit 20 tot 30 pagina's, wat slechts ruimte laat voor een beknopte behandeling van onderscheiden subcategorieën. De uitzondering hierop is hoofdstuk 9, dat maar liefst 101 pagina's telt.

Het tiende en laatste hoofdstuk richt zich op internationale relaties, meer specifiek het concept van macht bezien vanuit verschillende sociaalwetenschappelijke paradigma's. Hoofdstuk 10 is een interessant hoofdstuk, maar het is me niet helemaal duidelijk geworden hoe dit hoofdstuk zich verhoudt tot de voorgaande hoofdstukken. En het is me nog minder duidelijk waarom na hoofdstuk 10 geen afsluitend betoog volgt waarin conclusies worden getrokken met betrekking tot de gepresenteerde analyse en de gehanteerde interpretatieve methode.

Power: A conceptual analysis valt, denk ik, het beste te karakteriseren als een naslagwerk over de verschillende aspecten van menselijke macht bezien vanuit een rationeel psychologisch-behaviouristische invalshoek. De auteur is duidelijk zeer belesen en brengt schijnbaar moeiteloos inzichten uit verschillende disciplines op een consistente en systematische wijze bij elkaar. In de inleidende hoofdstukken ligt bij

de bespreking van de literatuur het zwaartepunt bij een beknopte behandeling van verschillende (politieke) denkers over macht. In de resultaathoofdstukken worden vooral inzichten uit de cognitieve en sociale psychologie, economie en de organisatie- en managementstudies bijeen gebracht. De sociologische en cultuurwetenschappelijke literatuur komen veel minder aan bod. Bosch stipt veel dingen aan, wat weleens ten koste gaat van de diepgang. Daarnaast is het vaak niet duidelijk welk standpunt Bosch zelf inneemt ten aanzien van de besproken literatuur over (sub)categorieën in zijn analyse van het machtsconcept.

Het algemene karakter van het boek en van het gehanteerde machtsconcept, de vele verwijzingen naar de literatuur en het register maken deze publicatie een goed startpunt voor onderzoekers die geïnteresseerd zijn in het verder uitwerken van een van de vele aspecten van menselijke macht, zeker als ze een achtergrond hebben in de psychologie, economie of managementwetenschappen. Bosch' boek is daarbij ook prettig kritisch over verschillende dominante theorieën, gerelateerd aan aspecten van menselijke macht, zoals keuze-experimenten en *game theory*.

Het boek maakt verder een enigszins onevenwichtige indruk: aan sommige elementen wordt veel minder aandacht besteed dan aan andere onderwerpen, zonder dat onderbouwd wordt waarom dit gebeurt. Het geeft me het gevoel dat de auteur zo compleet mogelijk wilde zijn als het gaat om menselijke macht, maar dat dit ten koste gaat van de uitwerking van de verschillende relaties tussen subcategorieën. Mogelijk wreekt zich hier het ontbreken van expliciete criteria op basis waarvan keuzes zijn gemaakt in de analyse. Hoofdstuk 9 is bijvoorbeeld drie tot vijf keer omvangrijker dan de andere hoofdstukken en met zijn 101 pagina's bijna een boek op zich. Het grootste minpunt vind ik echter dat het boek geen concluderend hoofdstuk heeft, waarin gereflecteerd wordt op de conceptuele analyse – zowel de uitvoering als het resultaat. Ik denk dat de gebruikte methode beter tot zijn recht zou komen als de gehanteerde criteria bij keuzemomenten in de analyse worden geëxpliciteerd en reflectie plaatsvindt op de voors en tegens van de methode.

Het boek laat zien dat macht een complex concept is, met vele facetten die meer aandacht verdienen. Er valt nog veel werk te verzetten als het gaat om de verschillende relaties tussen elementen van macht verder uit te diepen. Een nadere uitwerking zou tot een aanscherping van het machtsconcept kunnen leiden en het inzicht vergroten in hoe machtsuitoefening bedoeld en onbedoeld doorwerkt in ons leven. Het laatste zou voeding kunnen geven aan een maatschappelijke dialoog over de vraag of we de wijze waarop macht in de praktijk vorm krijgt, wel acceptabel en gewenst vinden.

Literatuur

Latour, B. (1996). On actor-network theory: A few clarifications. *Soziale Welt*, 47(4), 369-381.